

**Ο ΤΟΙΧΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΠΟΤΕ: Η αξιοποίηση του Κόδρα ως πόλου
δημιουργίας-συμμετοχής και πολιτιστικής ευαισθητοποίησης**

**Μια προσέγγιση για τη δημιουργία ενός συμμετοχικού καμβά/legal graffiti wall στο στρατόπεδο
Κόδρα**

Του Καλαϊτζίδη Κωνσταντίνου

Κοινωνικού Γεωγράφου ,MSC

Ενεργού street artist και ερευνητή

Πίνακας Περιεχομένων

0. Περίληψη	3
1. Λίγα λόγια για το πρώην Στρατόπεδο Κόδρα – Γιατί εκεί;	3
2. Η Πρόταση – Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ	4
3. Κοινωνικοί και Πολιτιστικοί Στόχοι	4
4. Επιστημονική Τεκμηρίωση – Σε τι στοχεύει η δημιουργία ενός τέτοιου χώρου;	5
5. Διεθνή Παραδείγματα Αναφοράς	5
6. Προσωπική Εμπειρία – Πειραματικοί Συμμετοχικοί Τοίχοι	6
7. Επιστημονική Τεκμηρίωση – Η αξία του εγχειρήματος	7
8. Προτεινόμενος σχεδιασμός Εγχειρήματος:	7
9. Προγραμματισμός και Μέθοδος Υλοποίησης	8
10. Συμβατότητα με Ευρωπαϊκά Πρότυπα / New European Bauhaus Αξίες και άμεση σύνδεση με αυτές	9
11. Ενδεικτικός Προϋπολογισμός	11
<i>Πίνακας 1</i>	12
12. Ανάλυση Πίνακα Ενδιαφερομένων Μερών	12
<i>Πίνακας 2</i>	14
13. Δείκτες Αξιολόγησης	14
14. Πλάνο Βιωσιμότητας	14
15. SMART GOALS – Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ	16
16. SWOT Analysis-Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ	16
17. Σημαντική σημείωση για την προοπτική υλοποίησης	17
18. Σύνοψη	18
Βιβλιογραφία	19

0. Περίληψη

Η παρούσα πρόταση αφορά τη δημιουργία ενός Νόμιμου Τοίχου (legal wall) στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα, έναν χώρο που εδώ και δεκαετίες αποτελεί τοπόσημο μνήμης, ιστορίας και κοινωνικής ζωής για την Καλαμαριά. Η ιδέα του Νόμιμου Τοίχου στοχεύει να αξιοποιήσει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του Κόδρα, ώστε να το αναδείξει σε κόμβο καλλιτεχνικής έκφρασης, κοινωνικής συμμετοχής και πολιτιστικού διαλόγου.

Ο Νόμιμος Τοίχος δεν είναι απλώς μια επιφάνεια για graffiti και street art. Είναι ένας ζωντανός καμβάς της πόλης, ο οποίος ανανεώνεται συνεχώς, χτίζεται δυναμικά με το κάλεσμα για ελεύθερη συμμετοχή, φιλοξενεί διαφορετικές φωνές και συνδέει την εικαστική και πνευματική δημιουργικότητα με την τοπική ιστορία και ταυτότητα. Μέσα από θεματικές ζώνες, ελεύθερης έκφρασης, συνεργατικών projects, μνήμης και ταυτότητας, κοινότητας και ειδικών ομάδων, το έργο φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια ανοιχτή πλατφόρμα πολιτισμού που θα λειτουργεί ως πεδίο διαλόγου, εκπαίδευσης και κοινωνικής ενδυνάμωσης.

Η υλοποίηση του Νόμιμου Τοίχου μπορεί να συμβάλει στην κοινωνική συνοχή, στη δημιουργία ταυτότητας κοινότητας, στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού αλλά και στη διεθνή δικτύωση της Καλαμαριάς με άλλες πόλεις που έχουν υλοποιήσει παρόμοια έργα (Βερολίνο, Μαϊάμι, Παρίσι, Λιουμπλιάνα).

Συνολικά, η πρόταση εντάσσεται στη λογική της ανοιχτής, συμμετοχικής και βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, αξιοποιώντας την τέχνη του δρόμου ως εργαλείο δημιουργίας, μνήμης και συμμετοχής των πολιτών.

1. Λίγα λόγια για το πρώην Στρατόπεδο Κόδρα – Γιατί εκεί;

Το πρώην στρατόπεδο Κόδρα είναι ένας εκτεταμένος αστικός χώρος που συνδυάζει φυσικά χαρακτηριστικά με ιστορικό και πολιτισμικό βάθος. Η γεωμορφολογία του – ύψωμα με θέα προς τη θάλασσα και το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης – προσδίδει μοναδική φυσιογνωμία, καθιστώντας το σημείο αναφοράς για τους κατοίκους. Στο εσωτερικό του συναντώνται ελεύθεροι χώροι πρασίνου, παλιές στρατιωτικές υποδομές και ανοιχτά πεδία που σήμερα αξιοποιούνται αυθόρμητα από πολίτες για περίπατο, αθλητισμό, πολιτιστικές εκδηλώσεις και καλλιτεχνικές δράσεις.

Ήδη το Κόδρα, ανεπίσημα, αποτελεί χώρο καλλιτεχνικής αναζήτησης: graffiti, αυτοσχέδιες performances, συναυλίες και μικρές εικαστικές παρεμβάσεις βρίσκουν έδαφος στους τοίχους και στις εγκαταλελειμμένες δομές του. Η δημιουργία ενός Νόμιμου Τοίχου δεν έρχεται να αποκλείσει αυτές τις πρωτοβουλίες αλλά να τις ενισχύσει. Στόχος είναι να ανοίξουμε το πεδίο προς όλες τις ηλικιακές ομάδες και κοινωνικές συμμετοχές, δίνοντας την

ευκαιρία τόσο στους ήδη δραστήριους καλλιτέχνες όσο και σε μαθητές, οικογένειες, συλλόγους ή επισκέπτες να συμμετάσχουν ενεργά σε μια νέα πολιτιστική εμπειρία.

2. Η Πρόταση – Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ

Η βασική ιδέα της πρότασης είναι η δημιουργία ενός τοίχου σε κεντρικό σημείο του Κόδρα, ο οποίος θα λειτουργεί ως αέναος καμβάς. Κάθε πολίτης θα έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί υλικά που θα του παρέχονται (οικολογικά σπρέι, μπογιές, κιμωλίες, μαρκαδόρους) και να προσθέτει τη δική του πινελιά στο έργο. Θα μπορεί να προσθέσει σχήμα, χρώμα, φόρμα και γενικότερα οποιαδήποτε πινελιά, πάνω σε αυτό που έχει δημιουργήσει ο προηγούμενος. Με αυτόν τον τρόπο, ο τοίχος δεν θα τελειώνει ποτέ – θα βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη, αντανακλώντας την πολυφωνία, τη δημιουργικότητα και τη δυναμική της κοινότητας. Ένας τοίχος, ένα έργο τέχνης το οποίο κάθε φάση του μπορεί να είναι ολοκληρωμένη αλλά δίνεται η δυνατότητα(και η προτροπή) στον καθέ πολίτη να την αλλάξει, να παρέμβει και να συνεχίσει πάνω από το προϋπάρχον βάζοντας τη δική του οπτική για τη συνέχεια του εικαστικού συνόλου.

Προκειμένου να ενισχυθεί η ποιότητα και η καλλιτεχνική συνοχή, κάθε τέσσερις μήνες θα δημοσιεύεται σε συγκεκριμένη διαδικτυακή πλατφόρμα μια καλλιτεχνική οδηγία-κατεύθυνση που θα κατευθύνει τη συμμετοχή των πολιτών. Η οδηγία αυτή μπορεί να περιλαμβάνει θεματικές κατευθύνσεις (π.χ. «ειρήνη», «φύση», «αστική ζωή»), χρωματικές παλέτες ή μορφολογικές γραμμές (π.χ. γεωμετρικά σχήματα, αφηρημένες φόρμες). Με τον τρόπο αυτό, η παρέμβαση παραμένει ανοιχτή και συλλογική, ενώ το διαδικτυακό στοιχείο λειτουργεί ως κοινός τόπος και πυρήνας της κάθε καλλιτεχνικής δράσης χωρίς να περιορίζει την ελευθερία έκφρασης. Παράλληλα, η εξέλιξη του τοίχου θα καταγράφεται και θα αναρτάται στο διαδίκτυο μέσω φωτογραφιών και βίντεο, ώστε να αποτυπώνεται η διαρκής του αλλαγή και να δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να παρακολουθούν ή να μοιράζονται τη συμμετοχή τους. Με τον τρόπο αυτό, ο Τοίχος θα αποκτήσει και μια ψηφιακή διάσταση, λειτουργώντας ως αρχείο καλλιτεχνικής και κοινωνικής μνήμης.

3. Κοινωνικοί και Πολιτιστικοί Στόχοι

Οι κοινωνικοί και πολιτιστικοί στόχοι του προγράμματος είναι πολυεπίπεδοι, ωστόσο, θα μπορούσαν να καθοριστούν στις εξής θεματικές περιοχές:

- Παροχή θεσμοθετημένου χώρου για νεανική δημιουργικότητα.
- Προώθηση του καλλιτεχνικού διαλόγου και της συλλογικής ταυτότητας.
- Σύνδεση της τοπικής ιστορίας με τη σύγχρονη καλλιτεχνική αφήγηση.
- Ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης μέσω συμμετοχικών projects.

- Ανάδειξη του Κόδρα σε πολιτιστικό κόμβο διεθνούς εμβέλειας.

4. Επιστημονική Τεκμηρίωση – Σε τι στοχεύει η δημιουργία ενός τέτοιου χώρου;

Σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες για την κοινωνική σημασία των χώρων street art, η ύπαρξη ενός νόμιμου και συμμετοχικού τοίχου:

- Ενισχύει τη δημιουργία συγκεκριμένης **καλλιτεχνικής ταυτότητας** που διαφοροποιεί την πόλη και την κοινότητά της.
- Προάγει την **ενεργή συμμετοχή** πολιτών όλων των ηλικιών, δίνοντας ιδιαίτερη χαρά και κίνητρα δημιουργίας σε παιδιά και νέους.
- Συμβάλλει στη βελτίωση της **ποιότητας ζωής** και της ψυχολογικής ευεξίας, καθώς η δημιουργική ενασχόληση με την τέχνη μειώνει το άγχος και ενισχύει τη συλλογικότητα.
- Λειτουργεί ως πλαίσιο **ποιοτικής δραστηριότητας** που εναρμονίζεται με τους στόχους βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Οι επιστημονικές αναφορές επιβεβαιώνουν ότι αντίστοιχες παρεμβάσεις σε ευρωπαϊκές πόλεις έχουν οδηγήσει σε αύξηση της κοινωνικής συνοχής, στη μείωση βανδαλισμών και στην ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας. Έτσι, η δημιουργία ενός Νόμιμου Τοίχου στο Κόδρα δεν αποτελεί μόνο καλλιτεχνική πράξη, αλλά και κοινωνικά τεκμηριωμένη επιλογή που ευνοεί τη συλλογική έκφραση και τη συμμετοχική εμπειρία.

5. Διεθνή Παραδείγματα Αναφοράς

Η πρακτική των Νόμιμων Τοίχων εφαρμόζεται ήδη με επιτυχία σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο:

- **East Side Gallery, Βερολίνο:** ο μεγαλύτερος υπαίθριος καμβάς στον κόσμο, σύμβολο ελευθερίας και καλλιτεχνικής έκφρασης.
- **Wynwood Walls, Μαϊάμι:** διεθνές σημείο αναφοράς για street art που αναβάθμισε την περιοχή.
- **Παρίσι (Butte aux Cailles, 13ο διαμέρισμα):** περιοχές όπου οι αρχές επιτρέπουν και ενθαρρύνουν τη συνεχή παρέμβαση καλλιτεχνών.
- **Λιουμπλιάνα, Σλοβενία:** συμμετοχικοί τοίχοι που συνδέουν κοινότητες μέσα από καλλιτεχνικά προγράμματα.
- **Βαρκελώνη και Μελβούρνη:** θεσμοθετημένες «legal graffiti walls» που μειώνουν τους βανδαλισμούς και ενισχύουν τον πολιτιστικό τουρισμό.

Παράλληλα, στην Ελλάδα υπάρχουν σποραδικές πρωτοβουλίες, χωρίς όμως να έχει θεσμοθετηθεί ένας μόνιμος και οργανωμένος τοίχος τέτοιας κλίμακας.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως οι δημιουργία ενός συγκεκριμένου-νόμιμου τοίχου θα είναι ο παρανομαστής πάνω στον οποίο θα δημιουργήσουμε το μοτίβο μας, τον αέναο τοίχο ο οποίος πέρα από την προσέγγιση της δημιουργίας ενός σημείου για ελεύθερη έκφραση θα καλλιεργήσει και θα θέσει την αρχή για ένα παιχνίδι, μια συμμετοχική δημιουργία που θα προσφέρει, θα εκπαιδεύσει εικαστικά και θα θέσει το πρώην στρατόπεδο Κόδρα στο επίκεντρο για μια πρωτοβουλία που εκτός από πρωτοποριακή θα είναι και πόλος μίμησης και για άλλες περιοχές.

6. Προσωπική Εμπειρία – Πειραματικοί Συμμετοχικοί Τοίχοι

Ο/Η εισηγητής/τρια της πρότασης έχει ήδη υλοποιήσει, σε πειραματικό επίπεδο, παρόμοιους **συμμετοχικούς τοίχους** σε μικρότερη κλίμακα με ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα.

Οι παρεμβάσεις αυτές απέδειξαν ότι:

- Οι πολίτες, ανεξαρτήτως ηλικίας, ανταποκρίνονται και συμμετέχουν ενεργά στη δράση.
- Δημιουργείται κλίμα χαράς, συνεργασίας και αυθόρμητης καλλιτεχνικής αναζήτησης και έκφρασης.
- Η εναλλαγή των καλλιτεχνικών παρεμβάσεων αποτυπώνει ζωντανά τη δυναμική της κοινότητας.

Τοίχος που δημιουργήθηκε με την συμμετοχή τυχαίων περαστικών στην Πολυτεχνειούπολη της Ζωγράφου στην Αθήνα τον Απρίλιο του 2022. Ο συγκεκριμένος τοίχος κράτησε 4 μέρες και συμμετείχαν ελεύθερα με σχήματα, χρώματα και μέσα, 23 άνθρωποι εκ των οποίων 6 παιδιά κάτω των 5 ετών.

7. Επιστημονική Τεκμηρίωση – Η αξία του εγχειρήματος

Οι διεθνείς μελέτες και έρευνες γύρω από την αστική τέχνη, τη συμμετοχική δημιουργικότητα και τον κοινοτικό σχεδιασμό καταδεικνύουν πολλαπλά οφέλη:

- **Ψυχοκοινωνικά Οφέλη:**

Η ενεργή συμμετοχή σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες μειώνει το άγχος, ενισχύει τη θετική διάθεση και συμβάλει στη νοητική ευεξία (Fancourt & Finn 2019).

Η τέχνη στον δημόσιο χώρο ενδυναμώνει την αίσθηση του «ανήκειν» και ενισχύει την κοινωνική συνοχή.

- **Αστική και Πολιτιστική Ανάπτυξη:**

Ο νόμιμος χώρος για graffiti και street art μειώνει την παραβατική συμπεριφορά και τον βανδαλισμό, προσφέροντας θεσμοθετημένο πλαίσιο για έκφραση (Austin 2010).

Δημιουργείται ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα για τον τόπο, η οποία ενισχύει την εικόνα της πόλης και μπορεί να συμβάλει στον πολιτιστικό τουρισμό.

- **Εκπαιδευτική και Κοινωνική Διάσταση:**

Οι χώροι συλλογικής καλλιτεχνικής έκφρασης καλλιεργούν δεξιότητες συνεργασίας, δημιουργικότητας και κριτικής σκέψης σε παιδιά και νέους (UNESCO 2025).

Η συμμετοχική τέχνη λειτουργεί ως εργαλείο διαλόγου μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, προάγοντας τη συμπερίληψη και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα.

8. Προτεινόμενος σχεδιασμός Εγχειρήματος:

Η προτεινόμενη δομή αποτελεί έναν **συμμετοχικό τοίχο τέχνης**, διαστάσεων περίπου **4 μέτρων ύψους x 10 μέτρων μήκους**, ο οποίος θα φιλοξενεί το εγχείρημά μας.

Κύρια χαρακτηριστικά:

α. Υλικό & Επιφάνεια

- Η κύρια επιφάνεια του τοίχου θα καλύπτεται με **ανθεκτικό μουσαμά** στο κάτω μέρος ώστε να προστατεύει τη βάση από λεκέδες και να διευκολύνει τη δημιουργία πολλαπλών στρώσεων χρώματος.
- Η πάνω επιφάνεια θα είναι **κυρτή**, με ελαφριά κλίση με στόχο να **προστατεύει από την ηλιακή ακτινοβολία και τη βροχή**, διατηρώντας τα έργα σε καλή κατάσταση.

β. Λειτουργικότητα

- Ο τοίχος προορίζεται για **συνεχή ανανέωση και συμμετοχή**: κάθε επισκέπτης μπορεί να προσθέτει τη δική του πινελιά με καθοδήγηση που θα του παρέχεται μέσα από τις ψηφιακές οδηγίες.
- Η κυρτότητα και η σταθερή βάση επιτρέπουν επίσης την τοποθέτηση **κινητών στοιχείων**, όπως μικρά πάνελ, φωτισμό ή πίνακες πληροφοριών.

γ. Προστασία & Ασφάλεια

- Η δομή θα είναι **ανθεκτική σε καιρικές συνθήκες**, με ειδικά επεξεργασμένο μουςαμά και σκελετό από μέταλλο ή ξύλο υψηλής ποιότητας.
- Θα διασφαλίζεται η ασφάλεια των χρηστών μέσω **σταθερής βάσης και απουσίας αιχμηρών γωνιών**.

δ. Αισθητική & Προσβασιμότητα

- Ο τοίχος θα τοποθετηθεί σε **κεντρικό σημείο του Κόδρα**, ώστε να αποτελεί ορατό και προσβάσιμο σημείο για όλους.
- Η κυρτή μορφή και η δυνατότητα προσθήκης χρωμάτων ή θεμάτων από διαφορετικές ηλικιακές ομάδες θα δημιουργήσουν ένα **ζωντανό έργο τέχνης** με στόχο τη συνεχή τροποποίηση του περιβάλλοντα χώρου η οποία θα αντανakλά την καλλιτεχνική έκφραση της κοινότητας.

ε. Τεχνολογική Υποστήριξη

- Η εξέλιξη του τοίχου **θα καταγράφεται ψηφιακά** ώστε οι αλλαγές να είναι ορατές και στη διαδικτυακή πλατφόρμα, δημιουργώντας **αλληλεπίδραση με τις καλλιτεχνικές παρεμβάσεις και εκπαιδευτικό υλικό** που θα μπορεί να αξιοποιηθεί από σχολεία, συλλόγους και κατοίκους.

9. Προγραμματισμός και Μέθοδος Υλοποίησης

Φάση 1: Ανάλυση τοπίου και μελέτη

- Ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης του πάρκου και του περιβάλλοντος χώρου.
- Ανάκτηση απαραίτητων δεδομένων για την επιλογή της κατάλληλης θέσης του τοίχου, λαμβάνοντας υπόψη ορατότητα, προσβασιμότητα, ηλιακή έκθεση και ροή επισκεπτών.

Φάση 2: Σχεδιασμός και ανάλυση τεχνολογικών μέσων

- Ανάλυση των τεχνολογικών μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για την ψηφιοποίηση της δυναμικής πορείας του τοίχου (ψηφιακή καταγραφή, διαδικτυακή πλατφόρμα, αρχεία αλλαγών και συμμετοχής).
- Σχεδιασμός πλάνου εξωστρέφειας του εγχειρήματος.
- Συμμετοχικός σχεδιασμός με τον Δήμο Καλαμαριάς, τοπικές οργανώσεις και σχολεία για την ενεργό συμμετοχή της κοινότητας.

Φάση 3: Υλοποίηση

- Πιλοτική εγκατάσταση του τοίχου και πρώτες καλλιτεχνικές παρεμβάσεις.
- Τοποθέτηση κινητών στοιχείων και υποδομών (π.χ. φωτισμός, πάνελ πληροφοριών).
- Διασφάλιση ασφάλειας και ανθεκτικότητας της κατασκευής.

Φάση 4: Outreach plan και επικοινωνία

- Σχεδιασμός και υλοποίηση οδηγιών συμμετοχής μέσω διαδικτύου για πολίτες όλων των ηλικιών.
- Δημιουργία πλάνου προβολής του εγχειρήματος σε social media, ιστοσελίδες του Δήμου, newsletters και άλλα κανάλια επικοινωνίας.
- Ενθάρρυνση της συμμετοχής σχολείων, συλλόγων και κατοίκων με οργανωμένες δράσεις και workshops.

Φάση 5: Εκπαίδευση και δικτύωση

- Εκπαίδευση εργατικού δυναμικού του Δήμου και εθελοντικών ομάδων αναφορικά με τρόπους και πρακτικές συντήρησης.
- Συνεργασία με την ακαδημαϊκή κοινότητα και ειδικούς επιστήμονες για τεχνική και εκπαιδευτική υποστήριξη.
- Δικτύωση και συμμετοχή σε ευρωπαϊκά έργα και δίκτυα αστικών καλλιτεχνικών και παραγωγικών πάρκων.

10. Συμβατότητα με Ευρωπαϊκά Πρότυπα / New European Bauhaus Αξίες και άμεση σύνδεση με αυτές

Η πρόταση είναι πλήρως συμβατή με τις κατευθυντήριες αρχές των Ευρωπαϊκών Προτύπων και τις αξίες του **New European Bauhaus**, συνδυάζοντας την καινοτομία, την αισθητική και τη βιωσιμότητα.

α. Πολιτιστική έκφραση και αισθητική ποιότητα

- Ο Νόμιμος Τοίχος Κόδρα λειτουργεί ως ζωντανό, συμμετοχικό έργο τέχνης, που εξελίσσεται συνεχώς με τη συμβολή της κοινότητας.
- Η αισθητική του πάρκου ενισχύεται από θεματικές ζώνες και υπαίθριες δράσεις, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που εμπνέει τους επισκέπτες.

β. Βιωσιμότητα και περιβαλλοντική συνείδηση

- Η ταυτότητα του εγχειρήματος μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατ'εξοχήν και εκ θεμελίων «πράσινη» και περιβαλλοντική καθώς η κοινόχρηστη και μέχρι στιγμής ανεκμετάλλευτη έκταση που διατίθεται για το εγχείρημα είναι μεγάλης κλίμακας και το πλήθος της συμμετοχής- του πόλου έλξης για συμμετοχή και δραστηριότητα στο μέρος αυτό είναι επίσης μεγάλο.
- Χρήση ανθεκτικών, οικολογικών και φιλικών προς το περιβάλλον υλικών για τον τοίχο και τις υποδομές και ενημέρωση για αυτά.
- Με τη δημιουργία ενός πόλου έλξης για τους πολίτες στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα καλλιεργείται αυτόματα η τάση φροντίδας και συντήρησης του περιβάλλοντος χώρου.

γ. Συμμετοχή και κοινωνική ένταξη/Πρωώθηση ισότητας και κοινωνικής ένταξης

- Η ανάπτυξη του εγχειρήματος βασίζεται σε συμμετοχικές διαδικασίες με τη συμμετοχή κατοίκων, σχολείων, τοπικών οργανώσεων και του Δήμου.
- Ο τοίχος Κόδρα ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή όλων των ηλικιών, ενισχύοντας το κοινωνικό κεφάλαιο και την αλληλεπίδραση της κοινότητας.

δ. Καινοτομία και ψηφιακή τεχνολογία

- Ψηφιακή καταγραφή της εξέλιξης του τοίχου η οποία θα είναι προσβάσιμη μέσω διαδικτύου και ψηφιακών πλατφορμών.
- Δημιουργία ψηφιακών εργαλείων για την εκπαίδευση, την προβολή και τη συμμετοχή της κοινότητας σε ευρωπαϊκά δίκτυα και έργα.

ε. Σύνδεση παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος

- Αξιοποίηση της ιστορικής ταυτότητας του χώρου του πρώην στρατοπέδου Κόδρα σε αρμονία με σύγχρονες καινοτόμες πρακτικές αστικού σχεδιασμού.
- Δημιουργία ενός δημόσιου χώρου που συνδέει την πολιτιστική μνήμη με την κοινωνική και την περιβαλλοντική αναβάθμιση.

στ. Φροντίδα για σωματική και ψυχική ευεξίας

- Ο τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ θα αποτελέσει ένα παράδειγμα καλλιτεχνικού εγχειρήματος που προάγει την ψυχική εκτόνωση και την πνευματική διαύγεια μέσω της συμμετοχής στη δημιουργία και την έκφραση.

11. Ενδεικτικός Προϋπολογισμός

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τρεις εναλλακτικές εκδοχές κόστους, ανάλογα με την κλίμακα υλοποίησης του έργου. Τα ποσά είναι ενδεικτικά και δεν αποτελούν δεσμευτικό προϋπολογισμό. Ο τελικός προϋπολογισμός θα καθοριστεί σε συνεργασία με τους εταίρους του consortium και τις οδηγίες της χρηματοδοτικής αρχής.

- **Πιλοτική (Χαμηλού προϋπολογισμού)¹:** Ανάπτυξη βασικής κατασκευής και υλοποίηση περιορισμένων δράσεων
- **Ρεαλιστική (Μεσαίου προϋπολογισμού)²:** Δημιουργία πλήρως λειτουργικού πλαισίου, συμπεριλαμβανομένης ψηφιακής πλατφόρμας, εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και κοινοτικών προγραμμάτων
- **Εμβληματική (Υψηλού προϋπολογισμού)³:** Υλοποίηση ανθεκτικής κατασκευής με αξιοποίηση προηγμένης τεχνολογίας, εξασφάλιση διεθνούς προβολής και μακροπρόθεσμου αντίκτυπου

Κατηγορία Δαπάνης	Χαμηλού προϋπολογισμού (€)	Μεσαίου προϋπολογισμού (€)	Υψηλού προϋπολογισμού (€)
A. Κατασκευή & Υποδομή	10.000	18.000	30.000
B. Υλικά Καλλιτεχνικής Παρέμβασης	3.000	5.000	7.000
Γ. Ψηφιακή Υποστήριξη	2.000	7.000	12.000
Δ. Εκπαιδευτικά & Κοινοτικά Προγράμματα	3.000	6.000	10.000
Ε. Διαχείριση & Συντήρηση (ετήσια)	2.000	4.000	6.000
ΣΤ. Πρόσωπα Συντονισμού – Επιστημονική	76.800	76.800	76.800

¹ Η Πιλοτική (Χαμηλού προϋπολογισμού) εκδοχή καλύπτει βασικό λειτουργικό τοίχο, περιορισμένες δράσεις και ψηφιακό αποτύπωμα.

² Η Ρεαλιστική (Μεσαίου προϋπολογισμού) εκδοχή προσφέρει ανθεκτική κατασκευή, πλήρη πλατφόρμα και ισχυρή συμμετοχή της κοινότητας.

³ Η Εμβληματική (Υψηλού προϋπολογισμού) εκδοχή δίνει στο έργο χαρακτήρα εμβληματικού σημείου πολιτισμού με μακροχρόνια αντοχή και διεθνή προβολή.

Παρακολούθηση (24 μήνες)			
Ζ. Απρόοπτα / Αποθεματικό (10%)	3.000	5.000	9.000
Σύνολο	99.800	121.800	150.800

Πίνακας 1

Λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους του έργου, η Ρεαλιστική (Μεσαίου προϋπολογισμού) εκδοχή αναδεικνύεται ως η πλέον ενδεδειγμένη επιλογή. Προσφέρει ισορροπία μεταξύ κόστους και τελικού αποτελέσματος, διασφαλίζοντας την πλήρη λειτουργικότητα του έργου μέσω της ανάπτυξης ψηφιακής πλατφόρμας, της υλοποίησης εκπαιδευτικών και κοινοτικών δράσεων, καθώς και της βιώσιμης διαχείρισης. Σε αντίθεση με την Πιλοτική εκδοχή, η οποία περιορίζει το εύρος και τον αντίκτυπο των δράσεων, το η Ρεαλιστική παρέχει επαρκείς πόρους ώστε να επιτευχθεί ουσιαστική διάχυση αποτελεσμάτων και ουσιαστική εμπλοκή της κοινότητας. Παράλληλα, μπορεί να αποτελέσει σταθερή βάση για μελλοντική αναβάθμιση στην Εμβληματική εκδοχή, εφόσον εξασφαλιστούν πρόσθετοι πόροι ή στρατηγικές συνεργασίες, μεγιστοποιώντας έτσι τη διεθνή προβολή και τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του έργου.

12. Ανάλυση Πίνακα Ενδιαφερομένων Μερών

Το έργο «Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ» στοχεύει στη δημιουργία ενός ζωντανού, συμμετοχικού και συνεχώς εξελισσόμενου δημόσιου χώρου. Η επιτυχία του εξαρτάται από την ενεργή συμμετοχή και συνεργασία πολλών ενδιαφερομένων μερών – από πολίτες και καλλιτέχνες έως σχολεία, τοπικές οργανώσεις και φορείς του Δήμου.

Ο πίνακας ενδιαφερομένων μερών χαρτογραφεί τους βασικούς συμμετέχοντες, τον ρόλο τους, το επίπεδο επιρροής και συμμετοχής τους, και τις πρακτικές ενέργειες για την ενεργό εμπλοκή τους.

Ενδιαφερόμενα μέρη	Ρόλος/Συμμετοχή	Επίπεδο Επιρροής	Επίπεδο Συμμετοχής	Στρατηγική Εμπλοκής
Πολίτες / Επισκέπτες	Προσθήκη καλλιτεχνικών παρεμβάσεων, συμμετοχή στο ψηφιακό αρχείο	Υψηλό	Υψηλή	Ανοιχτές προσκλήσεις, καθοδήγηση μέσω ψηφιακής πλατφόρμας, ενημερωτικό υλικό, συμμετοχή σε θεματικές δράσεις

Τοπικές Σχολές / Εκπαιδευτικά Ιδρύματα	Συμμετοχή μαθητών, εκπαιδευτικά προγράμματα	Μεσαίο	Υψηλή	Εργαστήρια, εκπαιδευτικά προγράμματα στον χώρο του Κόδρα, συμμετοχή σε θεματικές δράσεις
Καλλιτέχνες / Street Artists	Δημιουργία καλλιτεχνικών παρεμβάσεων, καθοδήγηση (mentoring) πολιτών	Υψηλό	Μεσαία	Συμμετοχή σε θεματικές οδηγίες, καθοδήγηση (mentoring) των συμμετεχόντων, συμβουλευτικός ρόλος σε έργα
Δήμος Καλαμαριάς	Υποστήριξη, έγκριση έργου, συνεργασία για υλοποίηση	Υψηλό	Υψηλή	Τακτικές συναντήσεις, έγκριση σχεδιασμού, επικοινωνία με κοινότητα, παροχή πόρων
Εθελοντικές Ομάδες / Κοινότητες	Υλοποίηση δράσεων, καθαρισμός, υποστήριξη εργαστηρίων	Μεσαίο	Υψηλή	Συνεργασία σε εκδηλώσεις, υποστήριξη εργαστηρίων, συμμετοχή σε συντήρηση και καθαρισμό χώρου
Ακαδημαϊκοί / Ερευνητές	Τεκμηρίωση, αξιολόγηση, επιστημονική υποστήριξη	Μεσαίο	Μεσαία	Συμμετοχή σε έρευνες, αξιολόγηση αποτελεσμάτων, παροχή συμβουλών για στρατηγική και μεθοδολογία
Χορηγοί / Ευρωπαϊκά Δίκτυα	Χρηματοδότηση, δικτύωση και προβολή έργου	Υψηλό	Χαμηλή	Συμφωνίες συνεργασίας, συμμετοχή σε προβολή και διάχυση αποτελεσμάτων, δικτύωση με άλλες πόλεις

13. Δείκτες Αξιολόγησης

Η αξιολόγηση βασίζεται σε συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών οι οποίοι επιτρέπουν την παρακολούθηση της συμμετοχής, της κοινωνικής και πολιτιστικής επίδρασης, και της εκπαιδευτικής αξίας του έργου.

Δείκτης	Περιγραφή	Μεθοδολογία Μέτρησης
Αριθμός συμμετεχόντων ανά έτος	Συνολικός αριθμός πολιτών που συμμετέχουν ενεργά	Καταγραφή συμμετοχών με ψηφιακή πλατφόρμα, κατάλογοι παρουσιών (attendance logs), εγγραφές σε events
Συμμετοχή σχολείων / ομάδων	Αριθμός σχολείων και ομάδων που συμμετέχουν σε εργαστήρια	Καταγραφή μέσω συνεργασίας με εκπαιδευτικούς φορείς, παρουσιολόγια
Online αλληλεπιδράσεις	Ενέργειες σε ψηφιακή πλατφόρμα και στα κοινωνικά δίκτυα (likes, κοινοποιήσεις, αναρτήσεις, σχόλια)	Αναλυτικά δεδομένα ψηφιακής πλατφόρμας, κοινωνικά δίκτυα, στατιστικά στοιχεία, παρακολούθηση hashtags
Επισκέπτες χώρου	Αριθμός επισκεπτών που παρατηρούν ή αλληλεπιδρούν με τον τοίχο	Μετρήσεις με ηλεκτρονικούς μετρητές, έρευνες πεδίου, παρακολούθηση ροής επισκεπτών
Ποιοτική αξιολόγηση	Αντίληψη και εμπειρία συμμετεχόντων και επισκεπτών	Σύντομα ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης, αξιολόγηση θεματικών δράσεων

14. Πλάνο Βιωσιμότητας

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η μακροχρόνια βιωσιμότητα του έργου, σχεδιάζεται και θα εφαρμοστεί ένα ολοκληρωμένο πλάνο που συνδέει τη διαχείριση του Τοίχου με τον Δήμο, τις τοπικές κοινότητες και τις πολιτιστικές δράσεις, ενσωματώνοντας μηχανισμούς παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Κύρια σημεία βιωσιμότητας:

α. Συντήρηση και διαχείριση από Δήμο / τοπικούς φορείς:

- Τακτική συντήρηση της κατασκευής και των υποδομών.

⁴ Η κατηγοριοποίηση των ενδιαφερομένων μερών είναι ενδεικτική και δύναται να εμπλουτιστεί ή/και να αναπροσαρμοστεί κατά τη διάρκεια της υλοποίησης του έργου, ανάλογα με τις ανάγκες και τις συνεργασίες που θα προκύψουν.

- Συνεργασία με τοπικές κοινότητες και εθελοντικές ομάδες.
- Καθαρισμός και αντικατάσταση φθαρμένων υλικών.

β. Συνεχής ένταξη στο πολιτιστικό πρόγραμμα της Καλαμαριάς:

- Ενσωμάτωση του Τοίχου στις ετήσιες πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου.
- Διοργάνωση θεματικών δράσεων και εργαστηρίων (workshops) καθ' όλη τη διάρκεια του έτους για σχολεία, συλλόγους και επισκέπτες.

γ. Ετήσια φεστιβαλική εκδήλωση για ανανέωση του Τοίχου:

- Συμμετοχή καλλιτεχνών, μαθητών και κοινού.
- Δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων μέσω τοπικών και διεθνών καναλιών επικοινωνίας.
- Ψηφιακή τεκμηρίωση και ανάπτυξη διαδικτυακών διαδραστικών στοιχείων για συνεχή προβολή.

δ. Χρηματοδότηση και κοινωνική δικτύωση:

- Συνεχής αναζήτηση χορηγών και στρατηγικών συνεργασιών.
- Αξιοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων (π.χ. New European Bauhaus, Creative Europe).
- Διατήρηση και αναβάθμιση της ψηφιακής πλατφόρμας με στόχο την αλληλεπίδραση πολιτών και τη διάχυση των αποτελεσμάτων.

ε. Παρακολούθηση και αξιολόγηση βιωσιμότητας

- Καθιέρωση ετήσιων εκθέσεων βιωσιμότητας (sustainability reports).
- Χρήση ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών (π.χ. αριθμός συμμετεχόντων, εκδηλώσεων, συνεργασιών).

Το πλάνο βιωσιμότητας διασφαλίζει ότι ο Τοίχος θα εξελιχθεί σε έναν δυναμικό, αυτοσυντηρούμενο και διεθνώς αναγνωρίσιμο πόλο πολιτισμού στην Καλαμαριά, με διαρκή κοινωνικό και εκπαιδευτικό αντίκτυπο.

15. SMART GOALS – Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ

Η δημιουργία του «Τοίχου που δεν ολοκληρώνεται ποτέ» στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα δεν αποτελεί απλώς μια εικαστική παρέμβαση, αλλά ένα στρατηγικά σχεδιασμένο έργο με σαφείς, μετρήσιμους και κοινωνικά ουσιαστικούς στόχους. Ακολουθώντας το πλαίσιο **SMART Goals**, το εγχείρημα αποκτά συγκεκριμένη κατεύθυνση και δυνατότητα αξιολόγησης:

- **Specific (Συγκεκριμένος στόχος):** Να κατασκευαστεί ένας θεσμοθετημένος, συμμετοχικός τοίχος street art, που θα προσκαλεί πολίτες κάθε ηλικίας να αφήσουν το καλλιτεχνικό τους αποτύπωμα, συνδέοντας τον φυσικό χώρο με μια ψηφιακή πλατφόρμα τεκμηρίωσης.
- **Measurable (Μετρήσιμος):** Στόχος είναι η ενεργή συμμετοχή τουλάχιστον **500 πολιτών** κατά τον πρώτο χρόνο, η πραγματοποίηση **8 θεματικών κύκλων** εικαστικών παρεμβάσεων μέσα στη διετία, καθώς και η δημιουργία ενός ψηφιακού αρχείου με πάνω από **200 καταγεγραμμένα έργα**.
- **Achievable (Εφικτός):** Η κατασκευή του τοίχου με προϋπολογισμό **15.000 €** είναι ρεαλιστική, ενώ η συνέργεια Δήμου, σχολείων, πολιτιστικών ομάδων και εθελοντών διασφαλίζει την επιτυχία. Ο/Η συντονιστής του έργου θα εξασφαλίζει τη συνέχεια και την οργάνωση.
- **Relevant (Σχετικός):** Το έργο συνδέεται άμεσα με τις αρχές του **New European Bauhaus** (αισθητική, βιωσιμότητα, συμμετοχή), ενισχύει την πολιτιστική ταυτότητα της Καλαμαριάς και δημιουργεί δεσμούς ανάμεσα σε καλλιτέχνες, πολίτες και κοινότητες.
- **Time-bound (Χρονικά οριοθετημένος):** Ο σχεδιασμός και η κατασκευή θα ολοκληρωθούν σε **6 μήνες**, ο πρώτος κύκλος καλλιτεχνικής δράσης θα πραγματοποιηθεί μέσα στον **1ο χρόνο**, ενώ η πλήρης λειτουργία και διεθνής προβολή του έργου θα επιτευχθεί σε **διάστημα δύο ετών**.

16. SWOT Analysis-Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ

Η ανάλυση SWOT βοηθά να κατανοήσουμε συνολικά τα πλεονεκτήματα, τις προκλήσεις, τις ευκαιρίες και τους κινδύνους που περιβάλλουν την υλοποίηση του έργου. Ο «Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ» συνδυάζει καινοτομία, κοινωνική συμμετοχή και καλλιτεχνική

αξία, ενώ παράλληλα χρειάζεται προσεκτική διαχείριση ώστε να παραμείνει βιώσιμος και ανοιχτός σε όλους.

- **Δυνατά σημεία (Strengths):**

Το έργο στηρίζεται στη μοναδική ταυτότητα του στρατοπέδου Κόδρα ως χώρου ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Η καινοτομία του συμμετοχικού χαρακτήρα, η συμβατότητά του με τις αρχές του New European Bauhaus και ο συνδυασμός φυσικού και ψηφιακού περιβάλλοντος του δίνουν ιδιαίτερη δυναμική και αναγνωρισιμότητα.

- **Αδυναμίες (Weaknesses):**

Η πρωτοβουλία απαιτεί σταθερή συντήρηση και συνεχή διαχείριση για να διατηρηθεί λειτουργική. Υπάρχει εξάρτηση από την ενεργή συμμετοχή πολιτών και φορέων, ενώ σε ορισμένους μπορεί να παρερμηνευθεί ως μια απλή επιφάνεια graffiti. Επιπλέον, ο περιορισμένος προϋπολογισμός μπορεί να περιορίσει την ανάπτυξη πιο φιλόδοξων πτυχών του έργου.

- **Ευκαιρίες (Opportunities):**

Ο τοίχος μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς για διεθνή δίκτυα street art και πολιτιστικής καινοτομίας, ενισχύοντας τον πολιτιστικό τουρισμό και τη διεθνή εικόνα της Καλαμαριάς. Δίνεται η δυνατότητα συνεργασιών με σχολεία, καλλιτεχνικές ομάδες και ΜΚΟ, ενώ η ψηφιακή διάσταση του έργου ανοίγει τον δρόμο για ευρωπαϊκή προβολή και δικτύωση.

- **Απειλές (Threats):**

Αν η στρατηγική ενημέρωσης και διάχυσης (outreach plan) δεν είναι επαρκής, μπορεί να υπάρξει χαμηλή συμμετοχή. Επιπλέον, η κοινωνία ίσως εμφανίσει δισταγμό ή καχυποψία στην αρχική φάση. Παράλληλα, η πολιτική και διοικητική αστάθεια θα μπορούσε να επηρεάσει την υποστήριξη, ενώ δεν μπορεί να αγνοηθεί και ο πιθανός κίνδυνος βανδαλισμού.

17. Σημαντική σημείωση για την προοπτική υλοποίησης

Αξίζει να σημειωθεί ότι η παραπάνω πρόταση σχεδιάστηκε εξ αρχής με προοπτική υλοποίησης **εκ του μηδενός** και με στόχο την αναζήτηση χρηματοδότησης. Η συμμετοχή σε ένα **ευρύτερο consortium** και η πιθανή συνεργασία με τον **Δήμο Καλαμαριάς** και την **Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας** αναμένεται να διαφοροποιήσει σημαντικά τόσο τον προϋπολογισμό όσο και το οργανωτικό σχήμα συμμετοχής, με την ενσωμάτωση **συντονιστικής ομάδας** και πιθανών πρόσθετων δομών υποστήριξης. Αναγνωρίζεται,

συνεπώς, η δυνατότητα και το ενδεχόμενο **αναπροσαρμογής** του σχεδίου ανάλογα με το θεσμικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο που θα προκύψει.

Επιπρόσθετα, υπήρξε στο αρχικό στάδιο η σκέψη να αποφευχθεί το κόστος κατασκευής ενός νέου τοίχου, μέσα από την αξιοποίηση ενός **υφιστάμενου εξωτερικού τοίχου** των εγκαταλελειμμένων κτιρίων του πρώην στρατοπέδου. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα μείωνε σημαντικά τον συνολικό προϋπολογισμό, αλλά θα στερούσε από το εγχείρημα το πλεονέκτημα της **δημιουργίας ενός νέου, αυτόνομου και εμβληματικού στοιχείου** στον χώρο.

Ωστόσο, η αξιοποίηση ενός υπάρχοντος τοίχου θα μπορούσε να ενταχθεί ως **παράλληλο ή εναλλακτικό σενάριο** στο πλαίσιο της δράσης του «Τοίχου που δεν ολοκληρώνεται ποτέ», εφόσον προκύψει σχετική συνεργασία με τις τοπικές αρχές και τους εμπλεκόμενους φορείς. Έτσι, διατηρείται η ευελιξία του έργου και ενισχύεται η δυνατότητα προσαρμογής του σε διαφορετικές χρηματοδοτικές ή οργανωτικές συνθήκες.

18. Σύνοψη

- Η δημιουργία ενός Τοίχου που δεν ολοκληρώνεται ποτέ στον χώρο του πρώην στρατοπέδου Κόδρα αποτελεί μια ολιστική πρόταση που τιμά και αξιοποιεί τη φυσική και ιστορική ταυτότητα της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα τη μετασχηματίζει σε έναν καινοτόμο, βιώσιμο και ανοιχτό δημόσιο χώρο.
- Το καλλιτεχνικό εγχείρημα στοχεύει σε πολλαπλά οφέλη, τόσο συμμετοχικά όσο παραγωγικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά, και εκπαιδευτικά με σαφές κοινό όραμα για το μέλλον. Ο Νόμιμος Τοίχος Κόδρα λειτουργεί ως κεντρικό στοιχείο αυτής της στρατηγικής, προάγοντας τη συμμετοχή της κοινότητας, την καλλιτεχνική έκφραση και την ψηφιακή καταγραφή της δυναμικής πορείας του έργου.
- Από την ανάλυση της περιοχής και των χαρακτηριστικών της προκύπτει ότι το πρώην στρατόπεδο Κόδρα διαθέτει μοναδικά φυσικά, ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία που το καθιστούν ιδανικό χώρο για την ανάπτυξη ενός παραγωγικού πάρκου. Η παρουσία του τοίχου ενισχύει τη ζωντάνια του χώρου, προσφέροντας διαρκή αλληλεπίδραση με επισκέπτες όλων των ηλικιών, εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία και συλλόγους, καθώς και δυνατότητες δικτύωσης με ευρωπαϊκά προγράμματα και δίκτυα.
- Με αυτό τον τρόπο, η πρόταση για τον Τοίχο που δεν ολοκληρώνεται ποτέ στο πρώην στρατόπεδο Κόδρα δεν είναι απλώς μια πρόταση για αναδιομόρφωση του δημόσιου χώρου αλλά ένας τρόπος για τη δημιουργία ενός ζωντανού, συμμετοχικού και

δημιουργικού πυρήνα για την τοπική κοινωνία που συνδέει το παρελθόν με τη σύγχρονη καινοτομία και το μέλλον της περιοχής.

Το έργο «**Ο Τοίχος που δεν ολοκληρώνεται ποτέ**» δεν αποτελεί απλώς μια καλλιτεχνική παρέμβαση· είναι ένας ζωντανός οργανισμός πολιτισμού, εκπαίδευσης και κοινωνικής συμμετοχής. Μέσα από την ενσωμάτωση ψηφιακής τεχνολογίας, επιστημονικής παρακολούθησης και ενεργού εμπλοκής πολιτών και φορέων, ο Τοίχος μετατρέπεται σε ένα **συνεχώς εξελισσόμενο δημόσιο εργαλείο μάθησης, δημιουργίας και διαλόγου**.

Η στρατηγική προσέγγιση με βάση τον Πίνακα Ενδιαφερομένων Μερών, τους ποιοτικούς και ποσοτικούς δείκτες (KPI) και την ανάλυση φάσεων οργάνωσης διασφαλίζει τη βιωσιμότητα, τη μετρήσιμη επίδραση και την υψηλή κοινωνική αξία του έργου. Με αυτόν τον τρόπο, ο Τοίχος καθιερώνεται ως **σημείο αναφοράς για τη συλλογική πολιτιστική εμπειρία**, ενισχύοντας τη σύνδεση των πολιτών με τον δημόσιο χώρο και την τοπική πολιτιστική ταυτότητα.

Βιβλιογραφία

- Austin, J. (2010). More to see than a canvas in a white cube: For an art in the streets. *City*, 14(1–2), 33–47. <https://doi.org/10.1080/13604810903529142>
- Fancourt, D., & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review* (Health Evidence Network Synthesis Report 67). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- UNESCO. (2025). *Arts and Culture Education for Sustainable Development: Pre-MONDIACULT 2025 Webinar*. UNESCO. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/articles/arts-and-culture-education-sustainable-development-pre-mondiacult-2025-webinar>
- Brennan, R., van Dam, K., & Jaszczak, A. (2022). Community engagement via mural art to foster a sustainable urban environment. *Sustainability*, 14(16), 10063. <https://doi.org/10.3390/su141610063>

- South, J., Phillips, G., & Woodward, J. (2023). The social value of place-based creative wellbeing: A rapid review and evidence synthesis. *Sociology of Health & Illness*, 45(5), 1227–1245. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13827>
- Curzon, L. B., & Mitchell, R. (2025). On the impact of public art: How engaging a pedestrian-level exhibition improves neighbourhood connectedness and well-being. *Arts, Health and Wellbeing*, 3(1), 12–25. <https://doi.org/10.1016/j.ahw.2025.100018>
- Korpela, L., & Tóth, A. (2025). Values and challenges of participatory art in urban and community development: A 10-year systematic review. *Frontiers in Sociology*, 10, 1571383. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1571383>